

М. Л. Грібов,

доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1,
Національна академія внутрішніх справ
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2437-5598>
email: griboff007@gmail.com
тел.: +38(067)765-83-62

В. В. Червінський,

доктор філософії в галузі права,
старший інспектор сектору організації «Служба освітньої безпеки»,
Головне управління Національної поліції України у Вінницькій області
вул. Театральна, 10, м. Вінниця, 21050, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4945-7138>

НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ ВІД ДТП В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ

Анотація. Сьогодні серед найбільш масштабних явищ, які становлять пряму загрозу для життя та здоров'я людини як найвищої соціальної цінності, поряд з іншими чинниками й кримінально протиправні ДТП. Реалії свідчать про те, що кількість загиблих і постраждалих унаслідок ДТП фактично зрівняна з кількістю жертв від воєнних дій. Недосконалість законодавства в частині надання потерпілому професійної правничої допомоги перешкоджає жертвам ДТП та їхнім родичам обстоювати свої права та законні інтереси, добиватися справедливого покарання винних та одержувати належні компенсації. Водночас нерозробленість науково обґрунтованих методик щодо дій представника потерпілого від ДТП в кримінальному провадженні зумовлюють недостатню ефективність такої допомоги. Тому потрібні заходи, які приведуть як до покращання процесуального статусу потерпілого від ДТП та його представника, якості кримінального процесуального законодавства, так і до підвищення ефективності кримінальної процесуальної діяльності адвоката-представника. Основними методами дослідження стали: системно-структурний – для визначення змісту досліджуваних категорій і правових явищ, формування понятійно-категорійного апарату, визначення змісту діяльності адвоката з представництва потерпілого від ДТП в кримінальному провадженні; для комплексного вивчення правової регламентації та практики діяльності слідчого, прокурора, потерпілого, його представника та сторони захисту в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів, кримінальної та цивільно-правової відповідальності винних у кримінально протиправних ДТП; порівняльно-правовий – для комплексного аналізу норм міжнародного права та права окремих зарубіжних країн, вітчизняного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, що слугують правовим базисом представництва потерпілого в кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом ДТП; моделювання – для розроблення послідовності дій представника потерпілого від ДТП на різних стадіях та етапах кримінального провадження; соціологічний – у перебігу анкетування та інтерв'ювання адвокатів, слідчих і прокурорів і під час збирання емпіричного матеріалу методом спостереження. У результаті дослідження на основі сучасних досягнень теорії кримінального та цивільного права і процесу, криміналістики, аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду правоохоронної і правозахисної діяльності розроблено теоретичні, організаційно-правові і тактичні засади представництва потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні. Практична значущість результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення чинного законодавства та покладені в основу методик й алгоритмів із надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні.

Ключові слова: права людини; досудове розслідування; судовий розгляд; судова експертиза; адвокатська діяльність; представництво; дорожньо-транспортна пригода.

Вступ

Проблема травмування та загибелі людей через кримінально протиправні порушення правил дорожнього руху й експлуатації транспортних засобів в Україні та в усьому світі (Ahmed et al., 2023; Geduld et al., 2024) набуває дедалі більшої актуальності через неухильне збільшення кількості автомобілів і водіїв, масове застосування індивідуального електротранспорту, інтенсифікацію дорожнього руху. Важкі травми, яких зазнають жертви ДТП, часто призводять до їх миттєвої загибелі або ж до болісної смерті впродовж певного періоду після події, що фактично є позбавленням людини права на життя.

За даними Центру відвернення травматизму та контролю за ним (Center for Injury Prevention and Control), щороку на автошляхах гине майже 1,35 млн, а щодня - 3,7 тис. осіб. Сьогодні ДТП є основною причиною смерті дітей та молоді віком від 5 до 29 років (*Road traffic*, n.d.).

В Україні абсолютні показники травмування та загибелі людей унаслідок кримінально протиправних порушень правил дорожнього руху, що надто високі, далі зростають. Так, упродовж 2023 р. зафіксовано 23 642 ДТП із потерпілими (на 26,9 % більше ніж 2022 р., коли зареєстровано 18 628 ДТП). Унаслідок ДТП минулого року загинуло 3053 особи, а 29 502 травмовано (ці показники 2022 р. становили 2791 і 23 145 відповідно). У 942 випадках (із загальної кількості ДТП) встановлено, що порушники правил дорожнього руху перебували в стані сп'яніння (проти 790 за попередній рік). Автомобільні аварії за участю нетверезих водіїв минулого року спричинили смерть 96 людей і травмування понад 1226 (2022 р. відповідно 91 і 1000). Протягом 2023 р. потерпілими від ДТП стали понад 4538 дітей, 175 із яких загинуло (2022 р. – 3100 та 125) (*Statystyka*, n.d.).

Водночас унаслідок надмірного навантаження на органи досудового розслідування Національної поліції України (зокрема через відрядження слідчих, які спеціалізуються на розслідуванні ДТП, до зони бойових дій, залучення їх до роботи на блокпостах, патрулювання, охорони об'єктів критичної інфраструктури тощо), а також надання пріоритетності розслідуванню воєнних злочинів та інших особливо тяжких кримінальних правопорушень значно знизилася ефективність діяльності правоохоронних органів із розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактом дорожньо-транспортної пригоди. Через недостатньо активне та професійне виконання слідчими своїх обов'язків прокурори не можуть забезпечити вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України: кримінальні провадження

закривають з формальних підстав, а для доведення винуватості особи, яка спричинила ДТП, часто бракує доказів. До того ж порушуються права потерпілих від дорожньо-транспортних пригод. Вони не лише позбавлені компенсації за спричинену моральну та матеріальну шкоду, а й дістають додаткову моральну травму через фактичну несправедливість, яка за суто формальними ознаками є цілком законною.

Тож на часі не лише вдосконалення роботи органів досудового розслідування та прокуратури, а й забезпечення ефективності інституту надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП. Саме цей інститут, убачається, може розглядатися чи не найважливішою гарантією забезпечення виконання завдань кримінального провадження у справах досліджуваної категорії.

Запорукою ефективності та розвитку цього інституту є розроблення його теоретичних засад. Відповідного наукового дослідження досі не провадилося.

Мета цього дослідження полягає у визначенні напрямів удосконалення правових та організаційно-тактичних засад надання професійної правничої допомоги потерпілому від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні. Для досягнення зазначеної мети потрібно виконати такі завдання: розкрити зміст професійної правничої допомоги потерпілому від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні; окреслити основні напрями вдосконалення правового регулювання такої допомоги; унести пропозиції щодо запровадження міжнародних стандартів і використання в Україні зарубіжного досвіду представництва потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні; визначити проблеми надання професійної правничої допомоги від дорожньо-транспортної пригоди на початковому та подальшому етапах досудового розслідування, запропонувати напрями їх розв'язання; розробити основи впливу представника потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди на використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, з визначенням відповідних алгоритмів його дій; розкрити кримінальні процесуальні та організаційно-тактичні засади надання професійної правничої допомоги потерпілому від дорожньо-транспортної пригоди у судовому провадженні; сформулювати поняття та визначити зміст кримінально-правових основ такої допомоги в суді; розкрити зміст і визначити особливості представництва потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди як цивільного позивача в суді.

Огляд літератури

Від моменту проголошення незалежності України і дотепер питання надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні комплексно не досліджувалося. Тому на часі розроблення теоретичного забезпечення розв'язання проблем захисту прав жертв кримінально протиправних ДТП, науково обґрунтованих рекомендацій щодо надання професійної правничої допомоги цим учасникам кримінального процесу, її засад, конкретних алгоритмів, організації і тактики, ґрунтуючись на системному аналізі практики представництва потерпілого від ДТП в кримінальному провадженні з позиції вже наявних теоретичних надбань за двома глибоко розробленими науковими напрямками, що раніше не перетиналися.

Перший охоплює поняття та процесуальний статус потерпілого, засоби захисту його прав і законних інтересів, надання йому професійної правничої допомоги. Цьому напрямку присвятили свої праці видатні українські правники, зокрема, Ю. П. Аленін, Т. В. Варфоломеева, І. В. Гловюк, І. В. Гора, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. А. Колесник, О. П. Кучинська, О. М. Ларін, Л. М. Лобойко, Т. В. Лукашкіна, М. А. Погорецький, І. В. Ракіпова, Н. З. Рогатинська, Д. Б. Сергеева, О. С. Старенький, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко, С. П. Щерба, О. Г. Яновська. Другий – наукові положення щодо кримінально-правової, криміналістичної та кримінальної процесуальної протидії кримінальним правопорушенням проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів. Серед його представників О. І. Антіпова, П. В. Берназ, М. Г. Богатирьов, Г. І. Вальчишин, А. С. Габуда, М. Я. Гуцулюк, В. І. Жулев, Б. Л. Зотов, М. П. Зуєв, І. І. Колеснік, В. М. Махов, В. А. Мисливий, С. Г. Новіков, І. В. Пиріг, А. В. Піддубна, Д. Ю. Фурсов, А. О. Чичиркін.

Матеріали та методи

Матеріалами, що використовувались для проведення цього дослідження, стали Конституція України, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Цивільний та Цивільний процесуальний кодекси України, закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про дорожній рух», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо прав, послуг і підтримки потерпілих від злочинів (2023 р.), а також щодо допомоги потерпілим від злочинів

(2006 р.), численні підзаконні нормативно-правові акти. Положення цих документів піддано системно-структурному аналізу разом із матеріалами практики, серед яких: матеріали 200 кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286–288, 291, 415 КК України; рішення Верховного Суду і судів апеляційної та першої інстанцій (загалом понад 70 судових рішень). Результати цього аналізу зіставлено з положеннями та висновками наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували питання надання професійної правничої допомоги потерпілому в кримінальному провадженні, а також проблеми досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів. Висновки за результатами системно-структурного та порівняльного аналізу підтверджено підсумками анонімного опитування 200 слідчих, які мають досвід розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху, і 200 адвокатів, які мають досвід представництва потерпілих від ДТП.

Результати та обговорення

Визначення напрямів удосконалення правових та організаційно-тактичних засад надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП у кримінальному провадженні потребує насамперед розуміння змісту такої допомоги.

Сьогодні в законодавчих, підзаконних нормативно-правових актах, методичних рекомендаціях, наукових, науково-популярних і просвітницьких публікаціях послуговуються термінами «правова допомога», «правнича допомога», «юридична допомога». Ці терміни, слушно вважають дослідники (Ivantsiv, 2022; Mishchuk, 2022), є синонімами. Аналізуючи положення праць згаданих фахівців разом із правозастосовною практикою, доходимо висновків, що поняття правничої допомоги лаконічно та влучно сформульоване в п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Цим поняттям охоплюється надання правничих послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення. Таку допомогу можуть надавати як адвокати, так й інші фахівці в галузі права, зокрема представники правозахисних громадських організацій, а то й студенти та курсанти закладів вищої освіти в юридичних клініках під керівництвом правників, які є викладачами тих закладів.

Водночас поняття «правнича допомога» і «професійна правнича допомога» слід розмежовувати. Адже результати комплексного аналізу

ст. 59 і 131² Конституції України, ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 1 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» дають підстави стверджувати, що на надання професійної правничої допомоги уповноважені лише адвокати. До видів професійної правничої допомоги належать захист, представництво та надання інших видів правничих послуг (надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення).

Утім, аналіз КПК України та практики його застосування свідчить, що представництво потерпілого в кримінальному провадженні охоплює надання йому адвокатом й інших правничих послуг (крім правового супроводу діяльності клієнта). Це твердження підтримали 92 % опитаних адвокатів.

Під представництвом потерпілого в кримінальному провадженні запропоновано розуміти різновид адвокатської діяльності, що полягає в наданні потерпілому професійної правничої допомоги із забезпечення його прав і законних інтересів на стадіях досудового розслідування та судового провадження, а також під час процесуальних дій, що можуть проводитися до початку досудового розслідування.

Зміст представництва потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні становлять: його мета (реалізація прав і законних інтересів потерпілого від ДТП, забезпечення швидкого, повного, неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб той, хто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 286–288, 291, 415 КК України, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини); завдання (установлення винного, доведення його винуватості; притягнення його до відповідальності за законом – у взаємодії зі слідчим і прокурором, а також відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому кримінально протиправним ДТП); суб'єкти (адвокати); їхні дії (процесуальні, пошукові (детективні) і консультативно-контрольні).

1. Правове регулювання надання правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні. Аналіз вітчизняного законодавства та практики його застосування дає підстави стверджувати, що юридичні проблеми надання правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні здебільшого пов'язані з недосконалістю регулювання його процесуального статусу, недостатнім спектром його прав. Коло

цих проблем у своїх фундаментальних наукових працях окреслювали відомі правники (Kuchynska, 2013; Ablamskyi, 2015; Pohoretskyi, & Serhieieva, 2017; Starenkyi, 2017; Tertyshnyk, 2020). Викриті науковцями проблеми переважно полягають у площині обмеження прав потерпілого порівняно зі сторонами кримінального провадження та відсутності належних механізмів реалізації частини його прав, задекларованих у КПК України. Тоді як на концептуальні положення їхніх праць законодавець здебільшого не зважив.

Плин часу і накопичення практики застосування положень законодавства й підзаконних нормативно-правових актів підтвердили обґрунтованість висновків і пропозицій згаданих учених. Водночас результати наукових досліджень останнього часу (Chernenko, & Shyian, 2022; Nestor, 2022; Kuchynska, & Tsyhaniuk, 2022; Tkachenko, 2022; Tumanians, 2023; Rakipova et al., 2023; Yemeljanov, 2023) узгоджуються з їх висновками. Положення та висновки, представлені у працях цих науковців, не суперечать здобутим їхніми попередниками результатам, відрізняючись лише особливостями поглядів щодо конкретних засобів удосконалення процедури визнання особи потерпілою, забезпечення її правовою допомогою та конкретних напрямів удосконалення процесуального статусу потерпілого загалом.

Водночас окремі положення наукових праць, опублікованих останніми роками, дискусійні. Тому, базуючись лише на беззаперечних висновках фундаторів цього напрямку досліджень і використовуючи тільки, убачається, обґрунтовані положення останніх досліджень, заналізовано практику надання професійної правничої допомоги потерпілому крізь призму матеріалів досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації автотранспортних засобів.

Результати аналізу засвідчують, що головними напрямками вдосконалення надання правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні, і таку думку поділяють опитані адвокати (перший або єдиний показник, зазначений у дужках) і слідчі (другий показник, зазначений у дужках), є: покладання на слідчого обов'язку невідкладно роз'яснювати потерпілому його права та обов'язки (89 і 68 %); зрівняння у правах потерпілого зі стороною захисту щодо можливостей використання знань спеціалістів та експертів (спеціальних знань) у кримінальному провадженні (89,5 і 85,5 %) і звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів (77 і 66,5 %); надання потерпілому та його представнику права на невідкладний розгляд

прокурором їхнього клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій і покладання обов'язку на останнього в разі задоволення такого клопотання звернутися до слідчого судді з клопотанням аналогічного змісту (88,5 і 57,5 %); покладання обов'язку на працівників поліції невідкладно залучати адвоката до безоплатного надання такої допомоги особі, травмованій у ДТП, або родичам загиблого внаслідок цієї пригоди (90,5 і 64,5 %); закріплення права слідчого відбирати зразки, необхідні для проведення експертиз, під час огляду місця події, зокрема й такого, що проводиться до внесення відомостей до ЄРДР (91 і 94 %); уповноваження слідчого на передавання належних потерпілому механічних транспортних засобів, що є речовими доказами в кримінальному провадженні, на його відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження (87,5 і 90,5 %); визначення в КПК України прав та обов'язків цивільного позивача (без відсилання до прав і обов'язків інших учасників кримінального провадження) (81,0 %); запровадження в кримінальному процесуальному законі механізмів уточнення та доповнення цивільного позову під час розгляду судом кримінального провадження (84,5 %), залишення позовної заяви без руху та надання цивільному позивачу часу для усунення її недоліків (80,5 %); регламентування в КПК України заходів забезпечення цивільного позову (84,5 %).

Зарубіжні колеги, вивчаючи проблеми представництва інтересів потерпілого в кримінальному провадженні, але в площині правозастосовної практики своїх країн (Matthews, 2021; Elbers et al., 2022; Schulz et al., 2022), засвідчують, що адвокат-представник, безумовно, відіграє важливу роль в інформуванні потерпілого про його права та в забезпеченні їх практичної реалізації, у захисті інтересів жертви кримінального правопорушення. Поряд із цим залучення до кримінального представника потерпілого часто вирішує важливі завдання не лише юридичного, а й психологічного, криміналістичного та організаційного характеру (Nealy, 2019).

Зокрема, захисники потерпілих здатні знімати створене за участю їхніх клієнтів емоційне напруження, утримувати їх від дій, що заважатимуть нормальній роботі слідчого, прокурора. Адвокат, сконцентрований на взаємодії зі своїм клієнтом (потерпілим), може одержати від нього більше корисної для розслідування інформації, ніж слідчий, який одночасно має виконувати й низку інших завдань (Ekman, & Seng, 2009). Крім того, робота адвоката-представника із психологічної підтримки потерпілого, організації його участі в кримінальному провадженні (складання

та подання заяв і клопотань, збирання доказів) сприяє тому, наголошують фахівці (Gaines, & Wells, 2017), що представники сторони обвинувачення можуть більшою мірою сконцентруватися на розслідуванні кримінального правопорушення. Водночас інколи адвокати-представники виявляють зайву активність, а їхні пріоритети відрізняються від пріоритетів прокурорів. Такі ситуації незрідка призводять до конфлікту. А отже, дійшли висновків науковці (Gaines, & Wells, 2017), співпраця між адвокатами – представниками потерпілого та представниками сторони обвинувачення підлягає чіткому внормуванню. Правила їхньої взаємодії мають розроблюватися в консультаціях з усіма зацікавленими сторонами, а також у процесі перехресного навчання для підвищення взаєморозуміння.

Аналізуючи практику надання професійної правничої допомоги потерпілому від насильницьких кримінальних правопорушень в Україні, аналогічні пропозиції висувають і вітчизняні дослідники, зокрема, рекомендуючи: «розробити і впровадити стандарти комунікації та співпраці слідчого й прокурора, з одного боку, та представника потерпілого й потерпілого – з другого боку» (Orlean et al., 2020, s. 13, 59). Убачаючи, що офіційне внормування таких стандартів на рівні закону чи підзаконних нормативно-правових актів недоцільне, оскільки це значно ускладнить юридичні процедури, погоджуємося з потребою розроблення спеціальних програм для практичної підготовки адвокатів, які спеціалізуються на наданні правової допомоги потерпілим, а також із доцільністю їх перехресного навчання з представниками сторони обвинувачення. Особливо ефективним це буде в площині представництва потерпілих від кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів, розслідування яких відрізняється певною специфікою. Такий крок, серед іншого, дасть змогу підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів.

Проте ані вітчизняні вчені, ані представники наукової спільноти інших країн не розглядали питання представництва потерпілого в площині кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху.

Комплексний аналіз міжнародних стандартів і досвіду розвинутих демократичних країн саме в цій площині свідчить (Hribov, & Chervinskyi, 2024a), що в Україні доцільно застосовувати положення Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи СМ/Rec(2023)2 від 15 березня 2023 р., а також окремі елементи досвіду Чеської Республіки, Федеративної Республіки Німеччини та

Королівства Нідерландів щодо прав, послуг і підтримки потерпілих від кримінальних правопорушень (зважаючи на особливості національного законодавства). Зокрема, доцільно вжити таких заходів: формально визначити представництво потерпілого в кримінальному провадженні як окремих вид адвокатської діяльності, а також як окремих вид правничих послуг із надання безоплатної вторинної правової допомоги – через внесення змін і доповнень до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»; установити, що участь адвоката як представника потерпілого обов'язкова в кримінальних провадженнях, пов'язаних із сексуальним насильством, катуванням, заподіянням жертві кримінального правопорушення смерті, тяжких тілесних ушкоджень, а також у тих провадженнях, де це визначено судом через їх особливу складність, – через внесення відповідних змін і доповнень до КПК України; законодавчо віднести до осіб, яким вторинна правничу допомога має надаватися безоплатно (за рахунок держави), жертв кримінальних правопорушень у зазначених кримінальних провадженнях; до переліку відомостей, обов'язкових для внесення до реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, віднести дані про можливість представництва адвокатом потерпілого в кримінальному провадженні; розробити та запровадити обов'язковий навчальний курс для підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, які надають безоплатну правничу допомогу потерпілим від кримінальних правопорушень, у якому, з-поміж іншого, передбачити модулі: «Психологічна підтримка потерпілих»; «Взаємодія представника потерпілого зі стороною обвинувачення»; «Процесуальні основи представництва потерпілого в кримінальному провадженні»; «Цивільний позов у кримінальному провадженні»; «Представництво в кримінальному провадженні потерпілих від ДТП».

2. Криміналістичні засади надання правничої допомоги потерпілому від ДТП на стадії досудового розслідування. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із кримінально протиправним порушенням правил дорожнього руху, зазвичай розпочинається оглядом місця події ДТП, який проводять ще до внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Аналіз слідчої та судової практики доводить, що під час огляду місця події ДТП та інших невідкладних процесуальних дій надання професійної правничої допомоги потерпілому є об'єктивною необхідністю. На рівні закону має запроваджуватись обов'язковість, а на

рівні підзаконних нормативно-правових актів – механізм невідкладного залучення працівниками поліції адвоката для безоплатного надання такої допомоги особі, травмованій у ДТП, або родичам загиблого внаслідок цієї пригоди (це твердження підтримали 90,5 % опитаних адвокатів і 64,5 % слідчих).

Участь адвоката в досудовому розслідуванні як представника потерпілого вже з моменту надходження відомостей про вчинення ДТП із травмуванням або загибеллю людей надає йому переваги щодо особистого сприйняття наслідків події та збирання про неї інформації по гарячих слідах. Це є підґрунтям для ефективного аналізування отриманих даних із метою планування адвокатом подальших дій із виконання завдань представництва потерпілого в кримінальному провадженні. Певний обсяг інформації про подію представник потерпілого може отримати від слідчого, прибуття якого на місце події зазвичай передують прибуттю адвоката-представника, а також від працівників патрульної поліції та оперативних підрозділів. За можливості потрібно опитати потерпілого, учасників і свідків ДТП з обов'язковим фіксуванням їхніх контактних даних.

Важливим елементом цього етапу є формування засад взаємодії представника потерпілого зі слідчим. Адже саме слідчий уповноважений планувати досудове розслідування, визначаючи коло, послідовність і час процесуальних дій, проводити слідчі (розшукові) дії, складати протоколи про їх проведення тощо.

Аналіз адвокатської та слідчої практики свідчить, що основними типами взаємодії представника потерпілого від ДТП зі слідчим на початку досудового розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху є конструктивний, офіційно-діловий і конфліктний. Обраний на початку досудового розслідування тип взаємодії зумовлює тактику адвоката-представника, що складається з процесуального, консультативно-контрольного та пошукового або детективного компонентів.

Для представника потерпілого від ДТП найвигідніший варіант конструктивної взаємодії, що передбачає взаємну консультативну діяльність, узгодження планів дій, спрощений (неформальний) обмін інформацією (це твердження підтримали 95,5 % опитаних адвокатів і 91,5 % слідчих). Водночас дії представника потерпілого від ДТП мають органічно доповнювати діяльність слідчого, заповнювати прогалини в його роботі (якщо такі виникають з об'єктивних чи суб'єктивних причин), слугувати запобіжником від процесуальних і тактичних помилок (рівень підтримки цього твердження опитаних адвокатів становить 99 %).

Під час огляду місця події ДТП та загалом на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху процесуальний компонент охоплює способи та прийоми, які дадуть змогу адвокату, незважаючи на відсутність процесуального статусу, офіційно взяти участь в огляді місця події, який проводять до початку кримінального провадження, і робити заяви, подавати зауваження та доповнення до протоколу цієї слідчої (розшукової) дії.

Консультативно-контрольний компонент полягає в активному спостереженні та технічному фіксуванні дій учасників огляду (та інших осіб), завуальованому консультуванні слідчого та спеціаліста (у разі виявлення адвокатом порушення ними криміналістичних методик і несуттєвих порушень вимог КПК України); припиненні спроб будь-яких осіб зашкодити повноті, правильності та ефективності огляду й інших невідкладних процесуальних дій.

Пошуковий (детективний) компонент передбачає активне відшукання та фіксування (паралельно зі слідчим) усіх слідів ДТП.

Збирання речових доказів, документів та одержання зразків для проведення експертиз на початку розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху пов'язано з низкою проблем процесуального характеру. Окремі з них можуть вирішуватися внесенням змін і доповнень до законодавства. Так у ч. 7 ст. 237 КПК України, серед іншого, потрібно передбачити право слідчого під час огляду місця події відбирати зразки, необхідні для проведення експертиз (цю пропозицію підтримали 91 % опитаних адвокатів і 94 % слідчих). Частина другу ст. 245 КПК України необхідно доповнити нормою, яка дає змогу відібрати зразки з речей під час огляду місця події, що проводять до внесення відомостей до ЄРДР, згідно з положеннями ч. 3 ст. 214 КПК України (без здійснення тимчасового доступу до речей) (пропозицію підтримала така сама кількість адвокатів і слідчих). Частина шоста ст. 100 КПК України доцільно доповнити таким абзацом: «Належні потерпілому механічні транспортні засоби, що є речовими доказами в кримінальному провадженні, можуть бути передані на відповідальне зберігання потерпілого за його мотивованим клопотанням, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження. У разі задоволення клопотання потерпілий письмово попереджається про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 388 КК України» (пропозицію підтримали 87,5 % опитаних адвокатів і 90,5 % слідчих).

На подальшому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень проти без-

пеки дорожнього руху основою забезпечення належної ефективності представництва потерпілого від ДТП є аналіз матеріалів кримінального провадження (у комплексі з наявною в адвоката-представника інформацією) із метою визначення того, яких фактичних даних бракує у справі для доказування події кримінально протиправного порушення правил дорожнього руху (час, місце, спосіб, механізм та інші обставини), винуватості особи в його вчиненні, виду та розміру шкоди, завданої ДТП.

За результатами зазначеного аналізу представнику потерпілого від ДТП, спираючись на криміналістичні методики розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху, доцільно визначити оптимальний перелік і послідовність слідчих (розшукових) дій, необхідних для досягнення завдань представництва. Із цих позицій доцільно активно спостерігати за роботою слідчого та надавати йому консультативну допомогу або ж коригувати його діяльність у процесуальний спосіб.

Якщо слідчий налагоджує конструктивну взаємодію, потреби в процесуальному компоненті діяльності представника потерпілого від ДТП на подальшому етапі досудового розслідування може й не бути. Це трапляється тоді, коли слідчий безперешкодно надає адвокатіві-представнику доступ до необхідних матеріалів кримінального провадження та раціонально визначає перелік і послідовність подальших слідчих (розшукових) дій.

У разі офіційно-ділового або конфліктного типів взаємодії зі слідчим, прокурором, відсутності довірчих відносин із ними представнику потерпілого доцільно систематично подавати клопотання про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 221 КПК України, а також про проведення слідчих (розшукових) дій. Відмову в задоволенні таких клопотань та ігнорування їх розгляду варто оскаржувати слідчому судді в порядку пп. 1 і 7 ч. 1 ст. 303 КПК України.

Поданню таких клопотань має передувати комунікація зі слідчим (а в разі потреби й з прокурором), мета якої – з'ясування причин непровадження слідчих (розшукових) дій. Серед таких причин можуть бути як об'єктивні (наявність обставин, що зумовлюють тактичну невиправданість проведення певних дій у цей час; значна завантаженість слідчого; відсутність природних, організаційних чи технічних умов для проведення певної дії; неможливість участі в діях спеціалістів, свідків тощо), так і суб'єктивні (незацікавленість у виконанні завдань кримінального провадження, халатне ставлення до розслідування). Інколи суб'єктивні причини слідчий, прокурор можуть маскувати об'єктивними. Але за результатами

комунікації представник потерпілого цілком може зробити висновки щодо дійсних причин та обрати конкретний вид тактики дій, до яких можна віднести: співпрацю, пристосування та протистояння (Chervinskyi, 2023b).

Серед слідчих (розшукових) дій, що їх проводять на подальшому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху, важливе значення для виконання своїх завдань представником потерпілого можуть мати: повторний огляд місця події; додаткові допити свідків і потерпілого; допит підозрюваного (раніше допитаного як свідка або недопитаного); допит двох і більше раніше допитаних осіб; слідчий експеримент; проведення експертиз, а також (у разі зникнення винуватця з місця пригоди чи ймовірності приховування за допомогою ДТП слідів іншого кримінального правопорушення) окремі НСРД.

Ініціювання представником потерпілого від ДТП повторного огляду місця події доцільне, якщо за попереднього особистого обстеження цього місця він виявив важливі для кримінального провадження обставини, яких не встановив і не зафіксував слідчий, проводячи первинний огляд місця події, або ж коли в такий спосіб можуть бути перевірені суперечливі показання свідків. Контрольно-консультативна діяльність представника потерпілого під час цієї слідчої (розшукової) дії має здійснюватися на тих самих засадах, що й за первинного огляду.

Проведення додаткових допитів, зокрема й допитів двох і більше раніше допитаних осіб, представникові потерпілого доцільно ініціювати в разі, коли потрібно чітко зафіксувати або ж усунути суперечності в показаннях різних свідків, підозрюваного, а також виявити причини неузгодженості їх показань з іншими фактичними даними, отриманими в кримінальному провадженні.

Ініціатива представника потерпілого від ДТП в частині слідчого експерименту доречна, якщо є всі вихідні дані та необхідні умови для його проведення, а слідчий його не призначає, а також коли слідчий з певних тактичних міркувань просить представника потерпілого про таку ініціативу.

Обов'язковим предметом контрольно-консультативної функції представника потерпілого від ДТП під час слідчого експерименту є залучення слідчим спеціаліста з автотехніків – бажано (Hoga et al., 2023), якому доручатиметься проведення автотехнічних експертиз. Якщо слідчий не залучив такого спеціаліста, представнику потерпілого від ДТП доцільно наполягати або на негайному залученні такого спеціаліста, або перенесенні часу слідчого експерименту для забезпечення його участі. Винятки можуть становити найбільш прості експе-

рименти зі здійсненням елементарних вимірювань, які їх може проводити слідчий і перевіряти представник потерпілого. Серед обов'язкових елементів контрольно-консультативної роботи представника потерпілого від ДТП і дотримання всіх вимог складання протоколу слідчого експерименту.

Пошуковий компонент діяльності представника потерпілого від ДТП на подальшому етапі досудового розслідування, залежно від обставин, може передбачати: особистий виїзд на місце ДТП, його обстеження та спостереження за ним (для формування наочного уявлення про механізм ДТП, виявлення важливих обставин, що не були відображені в матеріалах провадження та перевірки даних, отриманих слідством); установлення та опитування досі невідомих свідків ДТП (опитування осіб, які мешкають або працюють поблизу місця ДТП, а також публічні звернення через медіа та соціальні мережі); пошук та аналіз кримінальних проваджень щодо ДТП, допущених за аналогічних обставин у цьому самому місці (з метою визначення правової позиції); консультації з експертами; збирання даних, що характеризують винуватця ДТП, інформації про його майно; виявлення та викриття спроб незаконного впливу на потерпілого і свідків.

Досудове розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів неможливе без залучення спеціалістів та експертів, використання їхніх знань. Доказування в цій категорії кримінальних проваджень ґрунтується переважно саме на висновках різноманітних експертиз, а останні – на вивченні схем, фотознімків, вимірювань, зразків, які є результатом праці спеціалістів. Від якості та повноти роботи спеціалістів на місці ДТП, від усебічності дослідження обставин події експертами залежить зрештою виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України (Chervinskyi, 2023a).

У сучасній вітчизняній та світовій науці велику увагу приділяють вузькопрофесійним аспектам проведення окремих видів експертиз у справах щодо кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху. Лише 2023 р. фахівці в галузі медицини досліджували питання оцінювання важкості лицевої і загальної травми в дітей і підлітків, постраждалих у ДТП (Xavier et al., 2023); установлення причини смерті жертв дорожньо-транспортної пригоди в окремих випадках (Rastogi et al., 2023); діагностування переломів обличчя та визначення тяжкості супутніх травм після аварій на мотоциклі (Chuang et al., 2023); причин настання смерті протягом 24 годин із моменту ДТП (Kamabu et al., 2023); статистики результатів токсикологічних експертиз жертв ДТП в певних регіонах (Alvarez-Freire et al., 2023).

Учені – фахівці в галузі автомобільної техніки останнім часом також вивчали специфічні питання проведення експертиз у сфері своєї професійної діяльності. Це, зокрема, методика оцінювання і зменшення невизначеності в завданнях автотехнічної експертизи (Kashkanov, 2020); визначення технічної несправності гальмової системи транспортного засобу (Koshkarov, 2022), методика визначення причинно-наслідкових зв'язків між несправностями транспортного засобу та ДТП (Koshkarov, 2020); криміналістична характеристика та диференціація автомобільних мастильних матеріалів (Estevanes et al., 2023) тощо.

Кримінологи та соціологи активно досліджують питання зменшення кількості жертв ДТП завдяки запобіганню кримінальним правопорушенням проти безпеки дорожнього руху (Demir et al., 2023; Infante et al., 2023; Pusuluri et al., 2023), проблеми якості життя потерпілих від цих злочинів (Chellamuthu et al., 2023) і навіть економічні аспекти їхнього лікування (Baptistella et al., 2023). Тоді як юридичні, організаційні й тактичні питання застосування представником потерпілого від ДТП інституту використання спеціальних знань у кримінальному провадженні недостатньо вивчені.

Результати дослідження зазначеного питання дають змогу стверджувати, що організація представником потерпілого використання спеціальних знань у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування має засновуватися на активному спостереженні за діяльністю слідчого в частині залучення спеціалістів, призначення експертиз і використання їхніх результатів у кримінальному провадженні.

Метою такого спостереження є вчасне реагування представника потерпілого від ДТП на ситуації, які загрожують ефективному виконанню ним своїх функцій. Серед цих ситуацій виокремлюємо такі: слідчий не залучає спеціаліста для участі у слідчих (розшукових) діях, коли є реальна потреба у використанні спеціальних знань під час їх проведення; слідчий вчасно не призначає експертизи (затягує процес призначення), які мають важливе значення для встановлення та подальшого доказування обставин кримінально протиправного ДТП (автотехнічної, судово-медичної) або відмовляється їх призначати; призначаючи експертизи, слідчий не вносить до переліку запитань тих, відповіді на які важливі для встановлення обставин кримінального правопорушення (або некоректно їх формулює); під час організації використання спеціальних знань у кримінальному провадженні слідчий припускається процесуальних помилок, які надалі можуть вплинути на допустимість одержаних доказів; слідчий відмовляється призначати експертизи з установлення виду та розміру матеріальної

шкоди, спричиненої ДТП (автоварознавчу, судово-психологічну); слідчий недостатньо повно та коректно сформував у постанові перелік запитань, на які має відповісти експерт за результатами автоварознавчої та судово-психологічної експертизи; слідчий належно не використав результатів проведених експертиз у кримінальному провадженні.

У зазначених ситуаціях представнику потерпілого насамперед доцільно з'ясувати їх причини, серед яких можуть бути: низький рівень підготовки слідчого; об'єктивна неможливість вчасно та якісно виконати необхідні дії внаслідок високих навантажень та інших чинників; навмисне створення перешкод у встановленні обставин кримінального правопорушення тощо. Відповідні висновки представник потерпілого може зробити під час позапроцесуального спілкування зі слідчим, керівником органу досудового розслідування та процесуальним керівником.

Залежно від з'ясованих причин і характеру взаємодії, що склалася зі слідчим (конструктивна, деструктивна, офіційно-ділова), представник потерпілого обирає комбінацію процесуальних і позапроцесуальних засобів впливу на використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Єдиним процесуальним засобом впливу на використання спеціальних знань у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування є подання слідчому, прокурору клопотання в порядку ст. 220 КПК України про призначення тієї чи тієї експертизи (як слідчої (розшукової) дії). Цей засіб застосовується як за попереднім узгодженням зі слідчим (у разі конструктивної взаємодії з ними), так і без нього (якщо така взаємодія має конфліктний характер). За останнього варіанта рішення (або бездіяльність) слідчого щодо розгляду цього клопотання оскаржується слідчому судді в порядку пп. 1 і 7 ч. 1 ст. 303 КПК України (Chervinskyi, 2023a).

Позапроцесуальними засобами вбачаємо: надання представником потерпілого від ДТП слідчому (за його згодою) рекомендацій і консультацій з окремих питань використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема й щодо залучення спеціалістів і призначення експертиз; запрошення представником потерпілого від ДТП спеціаліста: 1) для надання консультацій слідчому (за згодою останнього); 2) участі у слідчих (розшукових) діях, коли слідчий не зміг його залучити, але вважає це доцільним; звернення до слідчого з проханням унести до списку запитань, що ставлять перед експертом (спеціалістом), тих, які пропонує представник потерпілого від ДТП (відповідні пропозиції представнику доцільно формувати з огляду на результати попередніх консультацій з експертом); унесення слідчому пропозицій щодо

формулювання окремих запитань, які ставлять перед експертом; надання слідчому рекомендацій щодо виправлення процесуальних помилок у частині призначення та організації проведення експертиз; інформування (офіційне та неофіційне) прокурора, керівника органу досудового розслідування, керівника відповідного підрозділу або органу Національної поліції України про неналежну організацію слідчим використання спеціальних знань у кримінальному провадженні (застосовують у разі усталеної конфліктної взаємодії); надання слідчому рекомендацій щодо використання результатів проведених експертиз у кримінальному провадженні.

За сучасних правових реалій представнику потерпілого від ДТП варто, по-перше, налагодити і підтримувати конструктивну взаємодію зі слідчим, по-друге, мати належний рівень підготовки у відповідних галузях знань (автотехніка, трасологія, судова медицина тощо), по-третє, налагодити особисті контакти з фахівцями (бажано експертами) у зазначених галузях знань. Усе це дає змогу: правильно оцінити криміналістичну ситуацію та зробити висновки про необхідність залучення спеціалістів та (або) експертів; надати слідчому рекомендації з цього приводу, які він сприйме (з можливістю рекомендувати конкретного фахівця, із забезпеченням його явки, коли слідчий не може сам її забезпечити); унести до переліку запитань, що ставлять перед експертом, таких, відповіді на які важливі для захисту прав та інтересів потерпілого; ефективно використати висновки, надані спеціалістами та експертами для виконання власних завдань у межах кримінального провадження; запобігти процесуальним помилкам слідчого в площині організації процесу використання спеціальних знань (Chervinskyi, 2023a).

3. Надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП на судових стадіях кримінального провадження. З-поміж кримінальних процесуальних засад професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП виокремлюємо загальні та спеціальні. Загальні являють собою норми кримінального процесуального законодавства, що встановлюють права й обов'язки потерпілого та його представника, порядок судового провадження, порядок оскарження судових рішень, а також висновки Верховного Суду, які розкривають особливості практичного застосування зазначених положень. Спеціальні – правові позиції вищого органу судової влади України в процесуальних питаннях судового кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів.

Організація, тактика та конкретні алгоритми представництва потерпілого від ДТП в суді зале-

жать, зокрема, від таких чинників (опитані адвокати висловили свою думку і щодо цього аспекта дослідження): позиція та цілі клієнта (потерпілого від ДТП) на момент звернення прокурора до суду з обвинувальним актом; відповідність змісту обставин, викладених в обвинувальному акті, фактичним даним, що містяться в матеріалах кримінального провадження, а також відповідність змісту обвинувального акта позиції потерпілого від ДТП щодо зазначених обставин і правової кваліфікації кримінального правопорушення; наявність у розпорядженні прокурора, потерпілого та представника належних і допустимих доказів, які забезпечать доказування обставин кримінального правопорушення та вимог цивільного позову; наявність у сторони захисту доказів, якими можуть бути спростовані доводи прокурора, потерпілого та його представника; правова позиція сторони захисту, інших потерпілих, цивільних позивачів і цивільних відповідачів; правові позиції (прецеденти) Верховного Суду, коли вирішуються аналогічні справи; суб'єктивні особливості відправлення правосуддя суддею, який розглядатиме справу відповідно до результатів авторозподілу.

Кримінально-правові основи надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП в суді становить сукупність норм матеріального права. Ґрунтуючись на їх аналізі, адвокат-представник у кожному конкретному випадку: прогнозує перебіг і результати судового процесу з огляду на позиції, які може обрати потерпілий; роз'яснює клієнту переваги та недоліки кожної з таких позицій, можливі наслідки обрання певної з них та узгоджує з ним обрання конкретної позиції; обирає та реалізує кримінальні процесуальні та позапроцесуальні засоби обстоювання обраної позиції.

Під час представництва потерпілого від ДТП в суді зважають на питання, що найчастіше трапляються в судовій практиці та вже остаточно вирішені Верховним Судом, з-поміж них, зокрема, такі, що стосуються: кваліфікації кримінального ДТП; обов'язкового встановлення в судовому провадженні певних обставин, механізму ДТП тощо, можливості звільнення обвинуваченого та ін. Водночас наголошено, що кваліфікують кримінальне ДТП за ст. 286–288 КК України лише в разі: необережної форми вини (кримінально протиправні ДТП, вчинені з прямим умислом, кваліфікуються як кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи); спричинення аварійної ситуації діями водія механічного транспортного засобу або осіб, зазначених у ст. 287 і 288 КК України (якщо ДТП зумовлено діями будь-яких інших осіб, такі дії мають кваліфікуватися за ст. 291 КК України); підтвердження отримання потерпілим

від ДТП щонайменше середньої тяжкості тілесного ушкодження; відсутності підтверджених фактичних даних про те, що водій вчинив ДТП зі шкідливими наслідками, перебуваючи у стані крайньої необхідності. У судовому провадженні обов'язково встановлюють: усі обставини кримінального правопорушення, передбачені пп. 1-4 ч. 1 ст. 91 КПК України; механізм ДТП як системи просторових, часових, динамічних та інших зв'язків окремих етапів, обставин і чинників розвитку транспортної ситуації; причинний зв'язок між порушенням особою конкретних положень нормативно-правових актів, що регулюють питання організації та безпеки дорожнього руху, експлуатації транспортних засобів і суспільно небезпечними наслідками у вигляді травмування або загибелі людей; ступінь участі кожного учасника кримінального ДТП у спричиненні кримінально протиправного наслідку, а також яке саме порушення правил, установлених зазначеними актами, стало головним чинником ДТП; наявність або відсутність технічної можливості у водія уникнути ДТП за умови, якщо аварійну ситуацію спричинили інші особи. Можливе звільнення обвинуваченого: від кримінальної відповідальності (у зв'язку із закінченням строків давності, а також через дійове каяття, примирення винного з потерпілим, передачу особи на поруки, зміну обстановки – за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 286, ст. 287, 288, 291, ч. 1 ст. 415 КК України); відбування призначеного покарання за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 286, ст. 287, 288, 291, ч. 1 ст. 415 КК України, а також кримінальних правопорушень, передбачених іншими частинами ст. 286 і 415 КК України (у разі призначення покарання судом не більш ніж на п'ять років позбавлення волі).

Представництво потерпілого від ДТП як цивільного позивача в кримінальному провадженні ґрунтується на правових (система норм ЦК України, ЦПК України, КК України, КПК України, на яких засновано інститут цивільного позову в кримінальному провадженні, а також правових позицій Верховного Суду щодо практичного застосування цих норм) та організаційних (алгоритм дій представника потерпілого від ДТП як цивільного позивача в кримінальному провадженні) засадах. У найбільш загальному вигляді такий алгоритм має лінійну структуру і складається з певних елементів (слухність такої позиції засвідчила більшість опитаних адвокатів), зокрема: роз'яснення клієнту можливості подання та порядку розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні; його прав та обов'язків як цивільного позивача; рішень суду, що можуть бути прийняті за результатами розгляду, порядок їх оскарження; визна-

чення розміру майнової шкоди, заподіяної внаслідок ДТП, що документально підтверджений і може бути доведений перед судом; визначення орієнтовного розміру моральної шкоди з огляду на обставини справи та актуальну судову практику; визначення належних відповідачів за цивільним позовом у кримінальному провадженні; формування позовних вимог із чітким розподілом їх між належними відповідачами (обвинуваченим, володільцем транспортного засобу, страховиком або МТСБУ) – за узгодженням із потерпілим; оформлення позовної заяви відповідно до вимог ст. 175 ЦК України з додатками (докази на підтвердження обставин та обґрунтування вимог позову, яких немає в кримінальному провадженні, та (або) відомості щодо яких не внесено до реєстру матеріалів досудового розслідування; клопотання про витребування доказів; актуальне розрахування розміру матеріальної шкоди) та подання її суду до початку розгляду кримінальної справи по суті; підтримання позовної заяви під час розгляду справи по суті; оскарження рішення суду за наявності підстав (Hribov, & Chervinskyi, 2024b).

Висновки

До засад надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні належать загальні та особливі. Загальні охоплюють правові та організаційно-тактичні засади надання такої допомоги потерпілому незалежно від категорії злочину, яким йому завдано шкоди. Особливі пов'язані з кримінально-правовими та криміналістичними особливостями кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації автотранспортних засобів.

Загальні правові засади надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні сформовано положеннями Конституції України, КПК України, законами України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і «Про безоплатну правничу допомогу». Вони підлягають удосконаленню через унесення змін і доповнень до зазначених законодавчих актів у частині: вдосконалення правового статусу потерпілого (зрівняння його в процесуальних правах зі сторонами кримінального провадження, запровадження дієвих механізмів реалізації всіх прав потерпілого); запровадження обов'язкової участі представника потерпілого в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із заподіянням жертві кримінального правопорушення смерті, тяжких тілесних ушкоджень, а також у тих провадженнях, де це буде визначено судом через їх особливу складність; забезпечення залучення представника в таких провадженнях коштом держави тощо.

Особливі правові засади надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні відповідають кримінально-правовим, що становить сукупність норм матеріального права. Ґрунтуючись на їх аналізі, представник у кожному конкретному випадку: прогнозує перебіг і результати досудового розслідування та судового процесу з огляду на позиції, які може обрати потерпілий; роз'яснює клієнту переваги та недоліки кожної з таких позицій, можливі наслідки обрання певної з них та узгоджує з ним обрання конкретної позиції; обирає та реалізує кримінальні процесуальні та позапроцесуальні засоби обстоювання обраної позиції.

Організаційно-тактичні засади надання професійної правничої допомоги потерпілому в кримінальному провадженні охоплюють процесуальний, консультативно-контрольний і пошуковий (детективний) компоненти діяльності адвоката-представника, кожен з яких має власні особливості на різних етапах досудового розслідування

та судового розгляду. Особливості цих засад у кримінальних провадженнях щодо кримінально протиправних ДТП зумовлені криміналістичною характеристикою кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286–288, 291, 415 КК України.

Подяки

Автори висловлюють щирю вдячність: працівникам поліції (діючим і звільненим) та адвокатам, які попри зайнятість і напруженість роботи погодилися взяти участь в опитуванні; ректорові Національної академії внутрішніх справ Володимирі Васильовичу Чернею, проректорові Сергію Сергійовичу Чернявському, начальникові наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Андрію Андрійовичу Вознюку за сприяння в організації проведення цього дослідження.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Ablamskyi, S. Ye. (2015). *Zakhyst prav i zakonnykh interesiv poterpiloho u kryminalnomu provadzhenni*: monohrafiia. Kharkiv: Panov. 240 s. [in Ukrainian].
https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2125
- [2] Ahmed, S. K., Mohammed, M. G., Abdulqadir, S. O., El-Kader, R. G. A., El-Shall, N. A., Chandran, D., Rehman, M. E. U., & Dhama, K. (2023). Road traffic accidental injuries and deaths: A neglected global health issue. *Health Science Reports*, 6(5), e1240.
DOI: https://doi.org/10.1002/hsr2.1240
- [3] Alvarez-Freire, I., López-Guarnido, O., Cabarcos-Fernández, P., Couce-Sánchez, M., Bermejo-Barrera, A. M., & Tabernero-Duque, M. J. (2023). Statistical Analysis of Toxicological Data of Victims of Traffic Accidents in Galicia (Spain). *Prevention science: the official journal of the Society for Prevention Research*, 24(4), 765–773.
DOI: https://doi.org/10.1007/s11121-023-01502-8
- [4] Baptistella, A., Figueiredo, H. C., de Mattos, C. A., & Bittar, C. K. (2023). Cost analysis of motorcycle accident victims at a university hospital: perspectives from 2017 and 2020. *Acta Ortopédica Brasileira*, 31(1), 258318.
DOI: https://doi.org/10.1590/1413-785220233101e258318
- [5] Chellamuthu, L., Kittu, D., Bahurupi, Y., & Vasudevan, K. (2023). An Exploratory Study on Quality of Life among Road Traffic Accident Victims in India. *Indian Journal of Community Health*, 35(1), 60–65.
DOI: https://doi.org/10.47203/IJCH.2023.v35i01.011
- [6] Chernenko, A., & Shyian, A. (2022). Pro funktsiiu poterpiloho u kryminalnomu provadzhenni [On the function of the victim in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2(117), 301–308 [in Ukrainian].
DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-2-301-308
- [7] Chervinskyi, V. V. (2023a). Instytut vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni yak instrument diialnosti predstavnyka poterpiloho vid DTP na stadii dosudovoho rozsliduvannia [The institution for the usage of special knowledge in criminal proceeding as the tool for the activity of the victim of the traffic accidents representative at the stage of pre-trial investigation]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 2(40), 53–67 [in Ukrainian].
DOI: https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-53
- [8] Chervinskyi, V. (2023b). Representation of the victim of a road traffic accident at the subsequent stage of the pre-trial investigation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 28(3), 58–72.
DOI: https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2023.58
- [9] Chuang, K. T., Chu, Y. Y., Chen, C. T., & Liao, H. T. (2023). Facial Fracture Patterns and Severity of Associated Injuries After Motorcycle Accidents. *Annals of plastic surgery*, 90(1 Suppl 1), S26–S31.
DOI: https://doi.org/10.1097/SAP.0000000000003355
- [10] Demir, N., Dokur, M., Agdoğan, Ö., Koc, S., Karadağ, M., & Dokur, İ. F. (2023). Electric scooters as a silent source of danger in increasing use among young people: a single-center in-depth accident analysis. *Ulus Travma Acil Cerrahi Derg*, 29(5), 596–604.
DOI: https://doi.org/10.14744/tjtes.2023.15507

- [11] Ekman, M. S., & Seng, M. J. (2009). On-scene victim assistance units within law enforcement agencies. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(4), 719–738.
DOI: <https://doi.org/10.1108/13639510911000786>
- [12] Elbers, N. A., Meijer, S., Becx, I. M., Schijns, A. J., & Akkermans, A. J. (2022). The role of victims' lawyers in criminal proceedings in the Netherlands. *European Journal of Criminology*, 19(4), 830–848.
DOI: <https://doi.org/10.1177/1477370820931851>
- [13] Estevanes, J., Day, J., Balaraman, R., Buzzini, P., & Monjardez, G. (2023). Forensic characterization and differentiation of automotive lubricating greases using Fourier Transform Infrared spectroscopy and Scanning Electron Microscopy-Energy Dispersive X-Ray Spectroscopy. *Forensic Chemistry*, 34(1), 100502.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forc.2023.100502>
- [14] Infante, P., Jacinto, G., Santos, D., Nogueira, P. M., Afonso, A., Quaresma, P., Silva, M. G., Nogueira, V., Rego, L., Saias, J., Góis, P., & Manuel, P. R. (2023). Prediction of Road Traffic Accidents on a Road in Portugal: A Multidisciplinary Approach Using Artificial Intelligence, Statistics, and Geographic Information Systems. *Information*, 14(4), 238.
DOI: <https://doi.org/10.3390/info14040238>
- [15] Ivantsiv, M. R. (2022). Profesiina pravnycha dopomoha: poniattia ta spetsyfika [Professional legal assistance: concept and specificity]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (10), 817–824 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/206>
- [16] Gaines, D. C., & Wells, W. (2017). Investigators' and Prosecutors' Perceptions of Collaborating With Victim Advocates on Sexual Assault Casework. *Criminal Justice Policy Review*, 28(6), 555–569.
DOI: <https://doi.org/10.1177/0887403415592176>
- [17] Geduld, H., Sinclair, M., Steyn, E., & Chu, K. (2024). Road Traffic Injuries: Solutions to a complex problem. *Annals of Global Health*, 90(1), 26.
DOI: <https://doi.org/10.5334/aogh.4249>
- [18] Healy, D. (2019). *Exploring victims' interactions with the criminal justice system. A literature review*. Dublin: Department of Justice and Equality. 118 p.
https://www.drugsandalcohol.ie/31407/1/Victim_Interactions_with_the_Criminal_Justice_System.pdf
- [19] Hora, I. V., Kolesnyk, V. A., & Popovych, I. I. (2023). Okremi pytannia kompleksnoi sudovoi avtotekhnichnoi, transportno-trasolohichnoi ekspertyzy ta ekspertyzy materialiv videozapysu v rozsliduvanni dorozhno-transportnykh podii [Separate issues of complex forensic vehicle engineering, transport and trasology examination and examination of video recording materials in the investigation of road and transport events]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (10), 537–542 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/131>
- [20] Hribov, M. L., & Chervinskyi, V. V. (2024a). Nadannia profesiinoi pravnychoi dopomohy poterpilomu vid dorozhno-transportnoi pryhody u kryminalnomu provadzhenni: mizhnarodni standarty ta zarubizhnyi dosvid [Providing professional legal assistance to the victim of traffic accident in criminal proceedings: international standards and foreign experience]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (8), 388–392 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/91>
- [21] Hribov, M. L., & Chervinskyi, V. V. (2024b). Osnovy predstavnytstva poterpiloho vid dorozhno-transportnoi pryhody yak tsyvilnoho pozyvacha u kryminalnomu provadzhenni [Basis of Representation of a Traffic Accident Victim as a Civil Party in Criminal Proceedings]. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*, (125), 16–27 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13371804>
- [22] Kamabu, K., La O Soria, J., Tumwesigye, D., Okedi, X. F., Kyomukama, L., Muhumuza, J., Musinguzi, B., Kavuma, D., Vivalya, B. M. N., Loduk, M., & Abdullah, W. S. (2023). 24 h mortality and its predictors among road traffic accident victims in a resource limited setting; a multicenter cohort study. *BMC surgery*, 23(1), 97.
DOI: <https://doi.org/10.1186/s12893-023-02011-9>
- [23] Kashkanov, A. A. (2020). Metodyka otsiniuvannia i zmenshennia nevyznachenosti v zadachakh avtotekhnichnoi ekspertyzy dorozhnotransportnykh pryhod [Methodology for assessing and reducing uncertainty in the problems of automotive technical expertise of traffic accidents]. *Visnyk mashynobuduvannia ta transportu*, 1(11), 71–78 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31649/2413-4503-2020-11-1-71-78>
- [24] Koshkarov, A. D. (2020). Rozsliduvannia dorozhno-transportnoi pryhody ta vyznachennia prychnovo-naslidkovykh zviazkiv mizh nespravnostiamy transportnoho zasobu [Investigation of traffic collisions and establishment of cause and effect relationship between vehicles breakdowns]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, (21), 422–431 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.29>
- [25] Koshkarov, A. (2022). Vyznachennia tekhnichnoi nespravnosti halmovoi systemy transportnoho zasobu pid chas provedennia avtotekhnichnoi ekspertyzy [Technical Malfunctions Determination of Vehicle Brake System while Road Accident Analysis]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 2(27), 120–130 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2022.09>
- [26] Kuchynska, O. P. (2013). *Pryntsypy kryminalnoho provadzhennia v mekhanizmi zabezpechennia prav yoho uchastnykiv: monohrafia*. Kyiv: Yurinkom Inter. 283 s. [in Ukrainian].

- [27] Kuchynska, O. P., & Tsyhaniuk, Yu. V. (2022). Spivvidnoshennia protsesualnogo statusu vykryvacha ta poterpiloho u kryminalnomu provadzhenni [The relationship of the procedural status of the whistleblower and the victim in criminal proceedings]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (11), 650–654 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/157>
- [28] Matthews, K. (2021). Who Tells Their Stories?: Examining the Role, Duties, and Ethical Constraints of the Victim's Attorney under Model Rule 3.6. *Fordham L. Rev.*, (90), 1317.
<https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol90/iss3/7>
- [29] Mishchuk, I. V. (2022). Kontsepsiia profesiinoi pravnychoi dopomohy v Ukraini: zahalnoteoretychnyi aspekt [Concept of professional legal aid in Ukraine: general theoretical aspect]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, (5), 278–282 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.51>
- [30] Nestor, N. V. (2022). Zabezpechennia prav i zakonnykh interesiv poterpiloho v kryminalnomu provadzhenni Ukrainy [Ensuring the rights and legal interests of the victim in criminal proceedings in Ukraine]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (67), 124–136 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.14>
- [31] Orlean, A., Pavliukovets, T., Krapyvin, Ye., Lotiuk, D., & Chovhan, V. (2020). *Prava poterpilykh vid nasylnytskykh zlochiniv v Ukraini: mizhnarodni standarty ta natsionalni praktyky* (V. Chovhan, Red.). Kyiv: ArtEk. 206 s. [in Ukrainian].
- [32] Pohoretskyi, M. A., & Serhieieva, D. B. (2017). Problemni pytannia realizatsii protsesualnogo statusu poterpiloho u kryminalnomu provadzhenni [Problematic issues on the implementation of the procedural status of the victim in a criminal proceeding]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo*, 46(2), 118–123 [in Ukrainian].
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34114/1/%d0%9f%d0%a0%d0%9e%d0%91%d0%9b%d0%95%d0%9c%d0%9d%d0%86%20%d0%9f%d0%98%d0%a2%d0%90%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%a0%d0%95%d0%90%d0%9b%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%87%20%d0%9f%d0%a0%d0%9e%d0%a6%d0%95%d0%a1%d0%a3%d0%90%d0%9b%d0%ac%d0%9d%d0%9e%d0%93%d0%9e%20%d0%a1%d0%a2%d0%90%d0%a2%d0%a3%d0%a1%d0%a3.pdf>
- [33] Pusuluri, V. L., Dangeti, M. R., & Kotamrazu, M. (2023). Road crash zone identification and remedial measures using GIS. *Innovative Infrastructure Solutions*, 8(5), 146.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s41062-023-01111-y>
- [34] Rakipova, I., Torbas, O., Voloshyna, V., Shylin, D., & Pidgorodynska, A. (2023). Garantía de los derechos de las víctimas en virtud del Código de Procedimiento Penal de Ucrania: problemas actuales y perspectivas. *Precedente. Revista Jurídica*, (22), 115–141.
DOI: <https://doi.org/10.18046/prec.v22.5807>
- [35] Rastogi, A. K., Kumar, T., Patil, A., & Kumar, B. (2023). Deciding the Cause of Death in a Victim of a Road Traffic Accident Became Difficult Due to Interventions: A Case Report. *Cureus*, 15(1), e33716.
DOI: <https://doi.org/10.7759/cureus.33716>
- [36] *Road traffic injuries and deaths – A global problem*. 2023. (n.d.). [www.cdc.gov](https://www.cdc.gov/injury/features/global-road-safety/index.html). Retrieved July 07, 2024, from <https://www.cdc.gov/injury/features/global-road-safety/index.html>
- [37] Schulz, J. S., Forster, C., & Diesfeld, K. (2022). The discipline of, and failure to sanction, sexual misconduct by Australian legal practitioners. *Legal Ethics*, 25(1–2), 88–108.
DOI: <https://doi.org/10.1080/1460728x.2022.2146965>
- [38] Starenkyi, O. S. (2017). Poterpilyi yak subiekt dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni: problemy realizatsii zasady zmahalnosti [Victim as a subject of proof in criminal proceedings: problems of implementation of the principles of contestability]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo*, 43(2), 192–196 [in Ukrainian].
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33236/1/%D0%9F%D0%9E%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9F%D0%86%D0%9B%D0%98%D0%99%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%A1%D0%A3%D0%91%E2%80%99%D0%84%D0%9A%D0%A2%20%D0%94%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%97%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A3%20%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%A3.pdf>
- [39] *Statystyka*. (n.d.). Patrolna politsiia [in Ukrainian].
<https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/>
- [40] Tertyshnyk, V. M. (2020). Poterpilyi v zmahalnomu kryminalnomu protsesi [Victim in competitive criminal procedure]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, (1), 175–182 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-175-183>
- [41] Tkachenko, I. M. (2022). Poterpilyi u kryminalnomu ta kryminalno-protsesualnomu zakonodavstvi: aktualni pytannia teorii ta praktyky [The victim in criminal and criminal procedural legislation: current issues of theory and practice]. *Kyivskyi chasopys prava*, (4), 185–193 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.28>

- [42] Tumanians, A. R. (2023). Zabezpechennia prav poterpiloho pry zastosuvanni zapobizhnykh zakhodiv u kryminalnomu provadzhenni [Ensuring the rights of a victim the course of preventive measures application in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seria: Pravo*, 78(2), 304–309 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.48>
- [43] Xavier, T. B., Silva Meira, C. L., Rodrigues de Lemos, J. G., Lacerda de Souza, L., Ferreira, D. P., de Vasconcelos Macedo, D., Monnazzi, M. S., Neto, N. C., & Rebelo Pontes, H. A. (2023). Evaluation of the SEVERITY of FACIAL and GENERAL TRAUMA in child and adolescent victims of traffic accidents. *Heliyon*, 9(1), e12680. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12680>
- [44] Yemelianov, R. O. (2023). Osoblyvosti nadannia yurydychnoi dopomohy poterpilomu na pochatku dosudovoho rozsliduvannia u kryminalnykh provadzhenniakh [Peculiarities of providing legal aid to the victim at the beginning pretrial investigation in criminal proceedings]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (1), 585–588 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/136>

Список використаних джерел

- [1] Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : Панов, 2015. 240 с.
URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2125>
- [2] Ahmed S. K., Mohammed M. G., Abdulqadir S. O., El-Kader R. G. A., El-Shall N. A., Chandran D., Rehman M. E. U., Dhama K. Road traffic accidental injuries and deaths: A neglected global health issue. *Health Science Reports*. 2023. No 6(5). Art. e1240.
DOI: <https://doi.org/10.1002/hsr2.1240>
- [3] Alvarez-Freire I., López-Guarnido O., Cabarcos-Fernández P., Couce-Sánchez M., Bermejo-Barrera A. M., Tabernero-Duque M. J. Statistical Analysis of Toxicological Data of Victims of Traffic Accidents in Galicia (Spain). *Prevention science: the official journal of the Society for Prevention Research*. 2023. No 24(4). P. 765–773.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11121-023-01502-8>
- [4] Baptistella A., Figueiredo H. C., de Mattos C. A., Bittar C. K. Cost analysis of motorcycle accident victims at a university hospital: perspectives from 2017 and 2020. *Acta Ortopédica Brasileira*. 2023. No 31(1). Art. 258318.
DOI: <https://doi.org/10.1590/1413-785220233101e258318>
- [5] Chellamuthu L., Kittu D., Bahurupi Y., Vasudevan K. An Exploratory Study on Quality of Life among Road Traffic Accident Victims in India. *Indian Journal of Community Health*. 2023. No 35(1). P. 60–65.
DOI: <https://doi.org/10.47203/IJCH.2023.v35i01.011>
- [6] Черненко А., Шиян А. Про функцію потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 301–308.
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-2-301-308>
- [7] Червінський В. В. Інститут використання спеціальних знань у кримінальному провадженні як інструмент діяльності представника потерпілого від ДТП на стадії досудового розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 2(40). С. 53–67.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-53>
- [8] Chervinskyi V. Representation of the victim of a road traffic accident at the subsequent stage of the pre-trial investigation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. No 28(3). P. 58–72.
DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2023.58>
- [9] Chuang K. T., Chu Y. Y., Chen C. T., Liao H. T. Facial Fracture Patterns and Severity of Associated Injuries After Motorcycle Accidents. *Annals of plastic surgery*. 2023. No 90(1 Suppl 1). P. S26–S31.
DOI: <https://doi.org/10.1097/SAP.0000000000003355>
- [10] Demir N., Dokur M., Agdoğan Ö., Koc S., Karadağ M., Dokur İ. F. Electric scooters as a silent source of danger in increasing use among young people: a single-center in-depth accident analysis. *Ulus Travma Acil Cerrahi Derg*. 2023. No 29(5). P. 596–604.
DOI: <https://doi.org/10.14744/tjtes.2023.15507>
- [11] Ekman M. S., Seng M. J. On-scene victim assistance units within law enforcement agencies. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 2009. No 32(4). P. 719–738.
DOI: <https://doi.org/10.1108/13639510911000786>
- [12] Elbers N. A., Meijer S., Becx I. M., Schijns A. J., Akkermans A. J. The role of victims' lawyers in criminal proceedings in the Netherlands. *European Journal of Criminology*. 2022. No 19(4). P. 830–848.
DOI: <https://doi.org/10.1177/1477370820931851>
- [13] Estevanes J., Day J., Balaraman R., Buzzini P., Monjardez G. Forensic characterization and differentiation of automotive lubricating greases using Fourier Transform Infrared spectroscopy and Scanning Electron Microscopy-Energy Dispersive X-Ray Spectroscopy. *Forensic Chemistry*. 2023. No 34(1). Art. 100502.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forc.2023.100502>
- [14] Infante P., Jacinto G., Santos D., Nogueira P. M., Afonso A., Quesada P., Silva M. G., Nogueira V., Rego L., Saias J., Góis P., Manuel P. R. Prediction of Road Traffic Accidents on a Road in Portugal: A Multidisciplinary Approach Using Artificial Intelligence, Statistics, and Geographic Information Systems. *Information*. 2023.

No 14(4). Art. 238.

DOI: <https://doi.org/10.3390/info14040238>

- [15] Іванців М. Р. Професійна правнича допомога: поняття та специфіка. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 817–824.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/206>
- [16] Gaines D. C., Wells W. Investigators' and Prosecutors' Perceptions of Collaborating With Victim Advocates on Sexual Assault Casework. *Criminal Justice Policy Review*. 2017. No 28(6). P. 555–569.
DOI: <https://doi.org/10.1177/0887403415592176>
- [17] Geduld H., Sinclair M., Steyn E., Chu K. Road Traffic Injuries: Solutions to a complex problem. *Annals of Global Health*. 2024. No 90(1). Art. 26.
DOI: <https://doi.org/10.5334/aogh.4249>
- [18] Healy D. Exploring victims' interactions with the criminal justice system. A literature review. Dublin : Department of Justice and Equality, 2019. 118 p.
URL: https://www.drugsandalcohol.ie/31407/1/Victim_Interactions_with_the_Criminal_Justice_System.pdf
- [19] Гора І. В., Колесник В. А., Попович І. І. Окремі питання комплексної судової автотехнічної, транспортно-трасологічної експертизи та експертизи матеріалів відеозапису в розслідуванні дорожньо-транспортних подій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 537–542.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/131>
- [20] Грібов М. Л., Червінський В. В. Надання професійної правничої допомоги потерпілому від дорожньо-транспортної пригоди у кримінальному провадженні: міжнародні стандарти та зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 388–392.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/91>
- [21] Грібов М. Л., Червінський В. В. Основи представництва потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 125. С. 16–27.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13371804>
- [22] Kamabu K., La O Soria J., Tumwesigye D., Okedi X. F., Kyomukama L., Muhumuza J., Musinguzi B., Kavuma D., Vivalya B. M. N., Loduk M., Abdullah W. S. 24 h mortality and its predictors among road traffic accident victims in a resource limited setting; a multicenter cohort study. *BMC surgery*. 2023. No 23(1). Art. 97.
DOI: <https://doi.org/10.1186/s12893-023-02011-9>
- [23] Кашканов А. А. Методика оцінювання і зменшення невизначеності в задачах автотехнічної експертизи дорожньо-транспортних пригод. *Вісник машинобудування та транспорту*. 2020. № 1(11). С. 71–78.
DOI: <https://doi.org/10.31649/2413-4503-2020-11-1-71-78>
- [24] Кошкаров А. Д. Розслідування дорожньо-транспортної пригоди та визначення причинно-наслідкових зв'язків між несправностями транспортного засобу. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 21. С. 422–431.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.29>
- [25] Кошкаров А. Визначення технічної несправності гальмової системи транспортного засобу під час проведення автотехнічної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. № 2(27). С. 120–130.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2022.09>
- [26] Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 283 с.
- [27] Кучинська О. П., Циганюк Ю. В. Співвідношення процесуального статусу викривача та потерпілого у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 650–654.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/157>
- [28] Matthews K. Who Tells Their Stories?: Examining the Role, Duties, and Ethical Constraints of the Victim's Attorney under Model Rule 3.6. *Fordham L. Rev.* 2021. No 90. Art. 1317.
URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol90/iss3/7>
- [29] Міщук І. В. Концепція професійної правничої допомоги в Україні: загальнотеоретичний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 278–282.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.51>
- [30] Нестор Н. В. Забезпечення прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. № 67. С. 124–136.
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.14>
- [31] Орлеан А., Павлюковець Т., Крапивін Є., Лотюк Д., Човган В. Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні: міжнародні стандарти та національні практики / за ред. В. Човгана. Київ : АртЕк, 2020. 206 с.
- [32] Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. № 46(2). С. 118–123.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34114/1/%d0%9f%d0%a0%d0%9e%d0%91%d0%9b%d0%95%d0%9c%d0%9d%d0%86%20%d0%9f%d0%98%d0%a2%d0%90%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%a0%d0%95%d0%90%d0%9b%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%87%20%d0%9f%d0%a0%d0%9e%d0%a6%d0%95%dd>

0%a1%d0%a3%d0%90%d0%9b%d0%ac%d0%9d%d0%9e%d0%93%d0%9e%20%d0%a1%d0%a2%d0%90%d0%a2%d0%a3%d0%a1%d0%a3.pdf

- [33] Pusuluri V. L., Dangeti M. R., Kotamrazu M. Road crash zone identification and remedial measures using GIS. *Innovative Infrastructure Solutions*. 2023. No 8(5). Art. 146.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s41062-023-01111-y>
- [34] Rakipova I., Torbas O., Voloshyna V., Shylin D., Pidgorodynska A. Garantía de los derechos de las víctimas en virtud del Código de Procedimiento Penal de Ucrania: problemas actuales y perspectivas. *Precedente. Revista Jurídica*. 2023. No 22. P. 115–141.
DOI: <https://doi.org/10.18046/prec.v22.5807>
- [35] Rastogi A. K., Kumar T., Patil A., Kumar B. Deciding the Cause of Death in a Victim of a Road Traffic Accident Became Difficult Due to Interventions: A Case Report. *Cureus*. 2023. No 15(1). Art. e33716.
DOI: <https://doi.org/10.7759/cureus.33716>
- [36] Road traffic injuries and deaths – A global problem. 2023.
URL: <https://www.cdc.gov/injury/features/global-road-safety/index.html> (дата звернення: 07.07.2024).
- [37] Schulz J. S., Forster C., Diesfeld K. The discipline of, and failure to sanction, sexual misconduct by Australian legal practitioners. *Legal Ethics*. 2022. No 25(1–2). P. 88–108.
DOI: <https://doi.org/10.1080/1460728x.2022.2146965>
- [38] Старенький О. С. Потерпілий як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні: проблеми реалізації засади змагальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. № 43(2). С. 192–196.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33236/1/%D0%9F%D0%9E%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9F%D0%86%D0%9B%D0%98%D0%99%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%A1%D0%A3%D0%91%E2%80%99%D0%84%D0%9A%D0%A2%20%D0%94%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%97%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A3%20%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%A3.pdf>
- [39] Статистика. Патрульна поліція. [н.д].
URL: <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/>
- [40] Тертишник В. М. Потерпілий в змагальному кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 175–182.
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-175-183>
- [41] Ткаченко І. М. Потерпілий у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві: актуальні питання теорії та практики. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 185–193.
DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.28>
- [42] Туманянц А. Р. Забезпечення прав потерпілого при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. № 78(2). С. 304–309.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.48>
- [43] Xavier T. B., Silva Meira C. L., Rodrigues de Lemos J. G., Lacerda de Souza L., Ferreira D. P., de Vasconcelos Macedo D., Monnazzi, M. S., Neto N. C., Rebelo Pontes H. A. Evaluation of the SEVERITY of FACIAL and GENERAL TRAUMA in child and adolescent victims of traffic accidents. *Heliyon*. 2023. No 9(1). Art. e12680.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12680>
- [44] Ємельянов Р. О. Особливості надання юридичної допомоги потерпілому на початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 585–588.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/136>

Стаття надійшла до редакції 07.10.2024

M. Hribov,

Dr. Sc. (Law), Professor,

Senior Researcher of the Scientific Laboratory Concerning Problems of Crimes' Counteraction of the Educational and Research Institute No 1, National Academy of Internal Affairs

1 Solomianska Sq., Kyiv, 03035, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2437-5598>

email: griboff007@gmail.com

тел.: +38(067)765-83-62

V. Chervinskyi,

Ph. D. (Law),

Senior Inspector of the Sector of the Organization

of Police Units "Educational Security Service"

the Main Department of the National Police of Ukraine in Vinnytsia Region

10 Teatralna Str., Vinnytsia, 21050, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4945-7138>

PROVISION OF PROFESSIONAL LEGAL ASSISTANCE TO A ROAD ACCIDENT VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS: LEGAL AND ORGANIZATIONAL-TACTICAL PRINCIPLES

Abstract. Today, among the most extensive phenomena posing a direct threat to human life and health – the highest social values – are criminal road accidents, alongside other risk factors. Current realities demonstrate that the number of fatalities and injuries resulting from road accidents is practically comparable to the number of victims of armed conflict. Legislative inadequacies in providing professional legal assistance to victims hinder road accident victims and their families from defending their rights and lawful interests, seeking just punishment for those responsible, and obtaining rightful compensation. At the same time, the lack of scientifically grounded methodologies on the actions of a representative of a road accident victim in criminal proceedings results in the limited effectiveness of such assistance. Thus, measures are needed to improve the procedural status of the road accident victim and their representative, enhance the quality of criminal procedural legislation, and increase the effectiveness of the criminal procedural activities of the victim's legal representative. The primary research methods employed include: a systematic-structural approach to define the content of the studied categories and legal phenomena, develop a conceptual framework, and determine the scope of the attorney's representation activities for road accident victims in criminal proceedings; a comprehensive study of the legal regulation and practices of investigators, prosecutors, victims, their representatives, and defense parties in criminal cases involving road traffic safety and transportation offenses, as well as the criminal and civil liability of those responsible for criminal road accidents; a comparative legal method to analyze international law norms, the laws of selected foreign countries, national legislation, and subordinate legal acts, which form the legal basis for victim representation in criminal cases initiated due to road accidents; modeling to develop a sequence of actions for a road accident victim's representative at different stages and phases of criminal proceedings; and sociological methods, including surveys and interviews with attorneys, investigators, and prosecutors, as well as the collection of empirical data through observation. The study, based on contemporary advancements in criminal and civil law and procedure theory, forensic science, and an analysis of both national and international experiences in law enforcement and human rights protection, has developed theoretical, organizational-legal, and tactical foundations for representing a road accident victim in criminal proceedings. The practical significance of the results lies in their potential application for improving existing legislation and serving as a basis for methodologies and algorithms to provide professional legal assistance to road accident victims in criminal proceedings.

Keywords: human rights; pre-trial investigation; judicial proceedings; forensic examination; legal practice; representation; road accident.